

“Ang walang katarungan ay dagdag lamang sa Pasakit” Pagpatay, Pagkawala at Kalayaan sa Batas sa Pilipinas

Lagom

Mga armadong kalalakihan (naka unipormeng pang-militar) ang pumasok sa kanilang bahay at agarang binugbog si Toto gamit ang kanilang mga baril at patuloy nilang sinaktan; sinubukan nyang tumakas ... ngunit pilit syang hinihila pabalik, at patuloy pa rin ang kanilang pananakit ... sa huli ay binaril na siya.

—“Jaime,” saksi sa pagpatay ng aktibistang si Rene Quirante noong Oktubre 1, 2010

Ang mga kaso ng walang katarungang pagpatay ay kailangan maresolba, hindi lamang para makilala ang mga nagkasala ngunit para na rin sila ay mahuli at makulong.¹

—Benigno Aquino III, June 1, 2010

Halos apat na taon na ang nakalilipas. Ang aking pamilya ay nakararanas pa rin ng matinding kalungkutan. Ito ay isang pasakit sa, sa pinansiyal, emosyonal at sikolohikal na bahagi. Ang tanging normal na bahagi ng aking buhay ngayon ay ang kaalanganan sa pagkawala ng aking anak na babae na si Karen.

—Concepcion Empeño, ang kanyang anak na babae ay di-umano’y kinuha ng mga sundalo noong Hunyo 26, 2006, at di pa nakikita mula noon

Noong umaga ng Hulyo 5, 2010, si Fernando Baldomero ang unang naiulat na biktima ng isang di makatarungang pagpatay sa ilalim ng pangangasiwa ni Presidente Benigno Aquino III.

¹ Nikko Dizon and Alex Pal, “Aquino vows closure to human rights killings,” *Philippine Daily Inquirer*, June 1, 2010, <http://newsinfo.inquirer.net/inquirerheadlines/nation/view/20100601-273180/Aquino-vows-closure-to-human-rights-killings> (accessed May 8, 2011).

Si Baldomero—ang panlalawigang tagapangasiwa ng makakaliwang partido na Bayan Muna, at isang konsehal ng bayan sa Lezo, lalawigan ng Aklan—paalis pa lamang siya sa kanilang tahanan kasama ang kanyang 12-taon gulang na anak para ihatid sa paaralan. Isang armadong lalaki ang lumapit sa kanya, itinutok ang isang kalibre .45 na baril sa 61-taong gulang na si Baldomero, binaril siya sa ulo at leeg, at pagkatapos ay umalis sakay ng motorsiklo.

Dalawang dekada na ang nakaraan. si Baldomero ay dating miyembro ng New People’s Army (NPA), ang armadong grupo ng Communist Party of the Philippines (CPP), ngunit kumalas na siya sa NPA sumunod ng kanyang pagkakalaya mula sa bilangguan noong 1994. Ngunit patuloy pa rin ang pagkilala kay Baldomero ng mga pulis at militar bilang isang miyembro ng NPA. Sa mga araw bago siya mamatay, ilang saksi ang nakakita ng mga unipormadong kalalakihan sa bahay ni Baldomero.

Sinampahan na ng kaso ang mga di-umano’y bumaril kay Baldomero, isa itong sibilyan, ngunit hindi na itinuloy ng mga pulis ang paghahanap ng katibayan na kasangkot ang militar. Hindi rin nila naihatid ang *warrant of arrest* galing sa hukuman noong Enero 10, 2011, na naging dahilan upang nananatiling malaya ang bumaril.

Sa kampanya ni Presidente Benigno Aquino III, pinangako niya na tuldukan ang malubhang paglabag sa karapatang pantao sa Pilipinas. Ngunit mula pa noong Hunyo 30, 2010 sa kanyang pagkaka-upo bilang Presidente, ang Militar ng Pilipinas ay patuloy pa ring nadadamay sa mga di makatarungang pagpatay—mga tahasang pagpatay ng mga *state security forces*—at ang mga “pagkawala.” Patuloy na nararanasan ang mga pang-aabuso dahil na rin sa kapabayaang ng kapulisan na gumawa ng masusing pag-imbetiga, lalo na kung ang tinutukoy ay ang pagkakasangkot ng militar. Ang kakayahang mapanagot ng mga nagkasala ay patuloy pa ring naaantala dahil na rin sa kakulangan sa programa ng Department of Justice na bigyan ng proteksyon ang mga saksi, na patuloy na nakararanas ng paliligalig at pananakot.

Nasubaybayan ng Human Rights Watch ang pitong hindi makatarungang pagpatay na kasangkot ang militar at pagkawala ng tatlong aktibistang makakaliwa mula nanungkulan si Aquino. Hindi na namin nagawang masiyasat ang ilan pang mga pinaghihinalaang pagpatay na iniulat ng mga lokal na media dahil na rin sa kakulangan ng oras. Karagdagan sa mga pang-aabuso, sinusuri ng ulat na ito ang kakulangan sa pagsisikap ng pamahalaan upang siyasatin at usigin ang malubhang paglabag sa mga karapatang pantao nitong huling dekada, at ang patuloy na kabiguan ng estado upang managot ang mga nagkasala.

Ang pagpatay kay Baldomero ay may pagkakahawig sa iba pang pagpatay. Tulad ng maraming biktima ng pagpatay at “paglaho” na dinetalye sa ulat na ito, si Baldomero ay isang makakaliwang aktibista. Ang ilan sa tulad ni Baldomero, ay kasapi rin sa CPP-NPA. Gayunpaman, wala sa mga kasong ito ang may katibayan na sila pa rin ay miyembro ng NPA o aktibong kasapi sa panahon ng kanilang kamatayan.

Tulad ni Baldomero, ang ilang biktima ay namatay o dinukot sa harap ng mga saksi, sapilitang pinapasok ang tahanan ng biktima ng mga aramadong kalalakihan o binabaril habang sumasakay sa motorsiklo. Ang bumabaril ay nakasuot ng ordinaryong damit tulad ng mga sibilyan at bonet, o kaya’y uniporme ng militar na walang pagtatangka na ikubli ang kanilang mukha. Sa ilang mga kaso, may mga katibayan na ang mga sundalo na nakipag-ugnayan sa miyembro ng *paramilitary forces*—lalo na ang Citizen Armed Force Geographical Unit (CAFGU)—o binayaran na military asset, ang mga dating miyembro ng NPA.

Nagiging target ng militar ang mga biktima dahil sa pagiging miyembro at paglahok sa CPP-NPA, sa pakikilaban para sa reporma ng lupa, o pagsalungat sa pananatili ng militar sa kanilang komunidad. Ang mga militar na nangangasiwa sa lugar na apektado sa gusot ng NPA ay madalas na itinuturing ang lahat ng kinatawan ng maka-kaliwang organisasyon at indibidwal na tumututol sa pagkakatigil ng militar, na miyembro ng NPA.

Higit na apat na dekada ng nakatuon ang paghihimagsik ng NPA laban sa pamahalaan ng Pilipinas, mula sa kanilang tugatog noong mid-1980’s. Karagdagan sa pag-atake sa militar na target ng pamahalaan, inangking NPA ang responsibilidad sa pagpatay sa mga sibilyan at opisyal ng pamahalaan, at mga pinuno ng tribu na di umano’y nauugnay sa militar. Pumatay din sila ng mga tauhan ng militar at iba pang itinuturi na “kaaway ng bayan” matapos ang paghatol sa pamamagitan ng tinatawag na Hukumbang Bayan. Ang pag-atake ng NPA sa mga sibilyan, ang pang-abuso at pagpatay sa mga taong nasa ilalim ng pag-iingat nila ay isang malubhang paglabag sa batas ng digmaan. Sa mga gumagawa o nag-uutos sa mga ganitong pang-aabuso ay responsable sa krimen ng digmaan.

Ang pamahalaan ng Pilipinas ay may tungkulin at obligasyon na protektahan ang populasyon mula sa mga mapaghihimagsik na atake. Gayunpaman, ang mga pang-aabuso ng mga rebelde ay hindi kailanman maging dahilan ng paglabag sa batas ng digmaan o paglabag sa karapatang pangtao ng sino mang *government security forces*. Kasama dito ang di makatarungang pagpatay ng sinomang tao kabilang ang di-umano’y kasapi ng grupong pulitikal at grupo ng *civil society* na maaring sumuporta sa ipinaglalaman ng mga rebelde.

Ang dating sundalo si “Ricardo” (hindi nya totoong pangalan), ay nagbigay ng isang detalyadong larawan ng istraktura ng militar at mga kasanayan nito. Sinabi niya sa Human Rights Watch na siya ay inutusang pumatay at “iwaksi” ang mga makakaliwang aktibista mula 1990s hanggang sa 2007. Isinaad din ni Ricardo kung paano iniutos ng isang nakatataas na opisyal ng militar na patayin ang isang aktibista, itago o sunugin ang katawan nito. Nilarawan din kung papaano sila sinanay ng militar upang maipalabas na ang pagpapatay ay gawa ng NPA Special Partisan Unit (SPARU) sa pamamagitan ng pag-gamit ng .45 kalibre ng baril at pagsuot ng bonet. Habang karamihan sa mga salaysay ni Ricardo ay hindi makumpirma, ang mga impormasyon ay tila kapani-paniwala batay sa kabuuan at detalye.

Ang hindi makatarungang pagpatay ay matagal ng problema sa Pilipinas. Daan-daang mga miyembro ng maka-kaliwang partido, ang mga aktibistang pulitikal, kritikal na mamamahayag, at walang pigil na pagsasalita ng mga pari ay pwersahang nawala sa Pilipinas sa nakaraang dekada. Ang militar at pulis, pati na rin ang *paramilitary forces*, ay nasangkot na sa maraming pagpatay. Sa panggigipit galing sa internasyonal at lokal na grupo, ang bilang ng di makatarungang pagpatay ay bumaba mula noong 2007, ngunit nagaganap pa rin ng walang karapatang parusa. Hanggang ngayon, mayroon lamang pitong matagumpay na kaso na inusig mula sa di makatarungang pagpatay na nag-resulta sa paghatol ng 12 na akusado. Wala man lang isang aktibong miyembro ng militar na nahatulan sa nasabing pagpatay. Walang mataas na opisyal na nahatulan para sa direktang paglahok sa mga paglabag o ang tinatawag na *command responsibility*.

Ang pagmamayabang ng mga nakatataas na opisyal ng militar ay medyo nagbago nang nanungkulan si Aquino, kailan lamang—na sa pagdaan-sa Epifanio Delos Santos Avenue (EDSA) sa Manila, makikita ang karatulang “I am a soldier and human rights advocate” sa labas ng punong-himpilan ng Camp Aguinaldo. Ngunit ang pagbabagong ito sa salita ay hindi pa ipinapakita sa gawa, tulad ng pagsasa-ayos ng militar ng kanilang kooperasyon sa pagsiyasat ng mga awtoridad, komprehensibong imbestigasyon sa mag kasaping tauhan ng militar o pagkakalantad ng istraktura ng militar. Sa kasalukuyang dokumentadong kaso ng Human Rights Watch, patuloy pa rin ang militar sa pagtanggap sa mga paratang pagkakasangkot ng mga sundalo sa di makatarungang pagpatay at mga pang-aabuso sa kabila ng matibay na ebidensya.

Ang pag-iimbestiga ng kapulisan sa ibinibintang na di makatarungang pagpatay at mga “pagkawala” ay hindi sapat. Ang ilang importanteng detalye sa pag-iimbestiga ay madalas na pinagwa-walang bahala kabilang ang epektibong pagsusuri sa pinangyarihan ng krimen at paghahanap ng saksi. Nagpalala pa sa problemang ito ang pagakabigo ng mga

imbestigador na makuha ang ebidensya ng pagkakasangkot at kawalan ng kooperasyon ng militar. Bihirang binibigay ang kinakailangang proteksyong para sa mga saksi.

Ang pangmatagalang problema sa sistema ng hustisya ay pinalala pa ng mga kaso ng paglabag sa karapatan na kung saan ang mga biktima at saksi ay natatakot sa paghihiganti ng mga sundalo. Sa kabila ng opisyal na utos na magtulungan ang mga tagausig at mga pulis upang matiyak na maging malakas ang kaso na ihaharap sa hukuman, ay hindi maaasahan ang pagkakaisa. Matapos maghabla ng kaso sa korte, ang pagdinig ay naganap lamang ng isang beses isang buwan. Kadalasan ay nagkakaroon pa ng ilang buwang pahinga para ang paglilitis ay tumagal ng taon. Ang pagkaantala ng kaso sa korte at ang pagka-atubiling kumilos ng awtoridad na kasangkot sa krimen ay hadlang sa *writ of amparo* at *habeas data* Kataas-taasang Hukom, upang pilitin ang militar at iba pang mga opisyal ng pamahalaan na maglabas ng impormasyon sa mga tao na sa kanilang pag-iingat upang mapigilan na rin ang mga “pagkawala.”

Sa paglaganap ng malayang gawain ng di makatarungang pagpatay at mga “pagkawala” sa Pilipinas, pinalala pa ng kakulangan ng mga institusyon na nagsusulong para sa karapatan at pananagutang pantao, kasama dito ang Department of Justice, Commission on Human Rights at ng Ombudsman at ang Joint Monitoring Committee. Ang Joint Monitoring Committee ay partikular na binigyan ng tungkulin na mag-patupad ng isang kasunduan para sa karapatang pantao at *international humanitarian law* sa pagitan ng pamahalaan at ng National Democratic Front ng Pilipinas (NDFP) kasama ang CPP at ang NPA.

Ang mapag-abusong ugali ng *security forces* ay magpapatuloy kung ang mga nagkasala ay hindi mananagot sa kanilang mga ginawa. Sa pagbaba ng kaso sa paglabag ng karapatang pantao, nangangailangan ito ng bagong patakaran at pakiki-isa para sa reporma ng mga nakatataas na opisyal; kailangang malaman ng mga nagbabalak gumawa ng kasamaan na sila’y mapupunta sa bilangguan at magugulo ang kanilang maayos na pamumuhay kung sila’y makikilahok sa ganitong mga pang-aabuso. Ang pamahalaan ng Pilipinas ay dapat mapagtibay ang epektibong hakbang upang wakasan ang hindi makatarungang pagpatay at mga a, mananagot ang mga nagkasala upang maiwasan ang paulit-ulit na ganitong pangyayari.

Pangunahing Rekomendasyon:

Para sa Pamahalaan ng Pilipinas:

- Imbestigahan at usigin ang lahat ng responsable sa bawat kaso ng di makatarungang pagpatay at ipatupad ang detalyadong ulat sa mga “pagkawala.”

- Magbigay ng isang *executive order* na nag-uutos sa mga pulis at National Bureau Investigation (NBI) sa masigasig na pagtugis sa mga krimen na di-umano’y ginawa ng militar o sumailalim sila sa pagdidisiplina.
- Magkaroon ng malalim na pakikipag-ugnayan sa tauhan ng militar at ipahayag na ang mga opisyal at sundalo na magbibigay ng mga katibayan o mag testimoniya sa mga kaso ng paglabag sa karapatang pantao ay magkakaroon *witness protection* at iba pang pagkilos upang matiyak ang kanilang kaligtasan.
- Atasan ang Inspector General at ang *provost marshal* ng *Sandatahang Lakas ng Pilipinas (Armed Forces of the Philippines –AFP)* na mag-imbetiga at mag-ulat sa publiko sa loob ng 90 na araw hinggil sa pakikisangkot ng AFP sa hindi makatarungang pagpatay at “sapilitang pagkawala / pulitikal na pagkawala” upang malaman ang mga pagkukulang ng AFP Investigative Agencies ang pag-usig ng mga opisyal sa ilalim ng kanilang *responsibility of command*.
- Itigil ng militar ang pag-atake sa mga sibilyan, itigil ang kabulaanang pakikilahok ng militar sa mga di makatarungang pagpatay, at itigil ang pag-kakabit ng makakaliwang grupo bilang kinatawan ng CPP-NPA, na kung saan nalalagay sa alanganin ang mga miyembro nito.
- Magbigay ng kinakailangang-hakbang, kasama ang pagbabago sa *witness protection program*, upang masiguro ang kaligtasan ng mga nakaligtas sa krimen, saksi, at mga pamilya ng biktima at mga testigo bago, habang, at pagkatapos ng pagsubok.
- Magsumite ng isang panukalang - batas sa Kongreso na ipinagbabawal at pinoprotektahan ang tao laban sa mga sapiltang “pagkawala” at mapatibay ng International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance.

Para sa mga Donors at External Partners, kabilang ang sa Estados Unidos, European Union, Japan at Australia:

- Hikayatain ang pamahalaan ng Pilipinas na imbestigahan at usigin ang mga kasaping militar para sa mga di makatarungang pagpatay, kabilang ang pananagutan sa *command responsibility*. Kailangang subaybayan ng mga diplomatiko na nasa Maynila ang mga pag-iimbestiga ng pamahalaan sa mga indibidwal sa di makatarungang pagpatay at mga kaso ng sapilitang “pagkawala”.

Boung rekomendasyon—ng parehong pangkalahatang uri at may paggalang sa mga tiyak na kaso—ay makikita sa dulo ng ulat na ito.